

РОЗВИТОК БІБЛІОГРАФІЗНАВСТВА В УКРАЇНІ

Наталія Рибчинська

науковий співробітник відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаніка

Здійснено періодизацію розвитку бібліографічної науки в Україні. Охарактеризовано окремі періоди, внесок різних поколінь бібліографічної інтелігенції в теорію, історію, методику й організацію бібліографічної справи. Проаналізовано становлення національного бібліографознавства, його основні здобутки і завдання.

Ключові слова: бібліографознавство, бібліографічна теорія, бібліографічна практика, методика бібліографії, історія бібліографії, організація бібліографічної справи.

Attempt of periodization of process of development of bibliographic science in Ukraine. Characteristics of different periods, highlight the contribution of different generations of bibliographic intellectuals into the theory, history, method of bibliographic case. Development of the national bibliographic science, its main achievements and tasks.

Keywords: bibliographic science, bibliographic theory, bibliographic practice, history of bibliography, organization of bibliographic case.

Осуществлена периодизация развития библиографической науки в Украине. Охарактеризованы отдельные периоды, вклад разных поколений библиографической интеллигенции в теорию, историю, методику и организацию библиографического дела. Проанализировано становление национального библиографоведения, его основные достижения и задачи.

Ключевые слова: библиографоведение, библиографическая теория, библиографическая практика, методика библиографии, история библиографии, организация библиографического дела.

Для означення бібліографічної науки загальнозживаним для пострадянського простору є термін «бібліографознавство». Як наука, що вивчає бібліографію в усіх її аспектах, бібліографознавство сформувалось в СРСР у другій половині ХХ ст. Сам термін, що-правда, з'явився дещо раніше: вперше його вжив у 1948 р. професор Московського державного бібліотечного інституту Йосип Марков [58, с. 110]. Доволі стрімко розвиваючись, за якихось 50 років

бібліографознавство перетворилось у розвинуту поліконцептуальну науку, в структурі якої зазвичай виокремлюють чотири аспектних розділи: теоретичний, історичний, методично-технологічний та організаційно-управлінський.

У пропонованій статті простежимо динаміку бібліографознавчої думки в Україні від її витоків до перетворення в справжню науку. Оскільки йтиметься про становлення бібліографознавства, важливо показати, як ця наука викристалізувалася, поступово відмежовуючись від бібліографічної практики та споріднених наукових дисциплін, і врешті набула самостійного статусу. Цей процес, на нашу думку, можна поділити на шість періодів: 1) зародження теоретичних уявлень про бібліографію (перша половина XIX ст.); 2) накопичення бібліографічних знань у процесі розвитку практичної бібліографічної діяльності (друга половина XIX — початок XX ст.); 3) формування бібліографії як окремої книгознавчої дисципліни та виділення в її структурі бібліографознавчих розділів (20-ті рр. XX ст.); 4) занепад бібліографознавчих студій в умовах закріплення за бібліографією статусу допоміжної обслуговуючої дисципліни (30–50-ті рр. XX ст.); 5) наукове осмислення бібліографічних явищ і відокремлення бібліографічної науки від практики (60–80-ті рр. XX ст.); 6) формування і розбудова національного бібліографознавства (90-ті рр. XX — початок XXI ст.). Ми вважали недоцільним перенесення на український ґрунт схеми періодизації, яку запропонували російські бібліографознавці, і яка налічує чотири періоди: аматорсько-філологічний, державно-допоміжний, науково-революційний та інформаційно-технологічний [81, с. 14-24]. Але нам імпонує думка професора Санкт-Петербурзького державного університету культури і мистецтв Аркадія Соколова про те, що прогрес у будь-якій науці зумовлюють не соціально-економічні обставини, а особистісний чинник. Тобто перехід від одного етапу в розвитку бібліографознавства до іншого відбувається завдяки зміні поколінь бібліографічної інтелігенції [80, с. 88-89]. Натомість професор Харківської державної академії культури Наталія Кушнарєнко наголошує на важливості чинників як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру, зокрема організаційного, правового, фінансового, матеріально-технічного [50, с. 86], і їх, звичайно, треба взяти до уваги. Очільник Центру науково-бібліографічного обслуговування

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Тетяна Добко, яка досліджувала історію українського бібліографознавства [24] і є автором статті «Бібліографознавство» в «Енциклопедії Сучасної України» [22], не акцентувала уваги на періодизації. Зрештою, будь-яка періодизація умовна, її функція — диференціація процесу розвитку задля зручності його пізнання.

Початкові спроби теоретичного осмислення бібліографії в Україні припадають на першу половину XIX ст., причому вони тісно переплітались з іншими книгознавчими знаннями. Це період зародження теоретичних уявлень про бібліографію. Найбільш показовим явищем першого періоду є факт викладання бібліографії у Волинському ліцеї в Кременці. В 1809–1832 рр. курс бібліографії, що був додатковим, читав для учнів старших класів на відділенні літератури, витончених наук та філософських знань бібліотекар ліцею Павло Янковський (1781–1845). Попри те, що Волинський ліцей вважався навчальним закладом для польської шляхти і сам П. Янковський був поляком, цю першу на теренах України педагогічну спробу в галузі бібліографії не можна оминати увагою.

Аби отримати дозвіл на викладання, П. Янковський підготував науковий трактат польською мовою «O bibliografii i o niezbednych dla bibliotekarza wiadomościach tejże», а згодом опрацював «Elementarny kurs bibliografii dla uczniów Liceum Wołyńskiego». Хоча ці рукописні праці не дійшли до наших днів, але збереглися інші матеріали, які дозволяють скласти певне уявлення про зміст дисципліни. Властиво П. Янковський був обізнаний з тодішніми напрацюваннями європейської книгознавчої думки, простежував її розвиток і відповідно до цього сформував свій курс бібліографії та регулярно вносив до нього зміни. Спочатку він поділяв поширене для кінця XVIII — початку XIX ст. уявлення про бібліографію як загальну науку про книгу. Саме такий зміст вклав у вислів «la science bibliographique» (наука бібліографії) в 1772 р. французький видавець і книгар Жан Франсуа Не де Ля Рошель, котрого вважають першим теоретиком бібліографії. Згодом П. Янковський під впливом іншого французького книгознавця Етьєна Габрієля Пеньо почав розрізняти бібліографію та бібліологію, тобто книгознавство. За словами авторитетного українського книгознавця Галини Ковальчук, від 1814 р. курс, який читав П. Янковський,

називався бібліологією, а бібліографія була одним із його розділів [41, с. 171]. В курсі бібліології він подавав також матеріали з бібліотечної справи, бібліофільства і книжкової торгівлі. Отже, учні отримували відомості з різних ділянок книгознавства, які в той час ще не були достатньо диференційованими.

Ознайомлення з досягненнями європейської книгознавчої науки продемонстрував і Василь Джунковський (1767–1826) — викладач і бібліотекар Харківського університету, котрий у 1821–1826 рр. був його ректором. Він уклав друкований каталог Харківської університетської бібліотеки, опублікований в 1824 р. латинською мовою [105]. Для відображення фонду бібліотеки укладач мусив обрати відповідну схему класифікації і в результаті використав так звану факультетську систему розподілу книг, яку широко практикували в університетських бібліотеках Європи. Харківські дослідники Ніна Березюк та Віктор Седих пишуть, що підготовлений друкований каталог налічував 6 266 записів, вміщував допоміжний покажчик авторів та додаток з деталізованою схемою бібліотечно-бібліографічної класифікації, яка мала три ступені ділень [3, с. 50-51]. В грудні 1823 р. В. Джунковський виступив на засіданні університетського товариства наук з доповіддю про бібліографічні системи, що засвідчила його обізнаність із працями австрійського бібліографознавця Міхаеля Деніса та інших європейських учених.

У 1834 р. побачив світ каталог Харківської громадської бібліотеки [78], який склав Ізмаїл Срезневський (1812–1880) — тоді бібліотекар цієї книгозбірні, а згодом знаний філолог-славіст. Він розробив оригінальну класифікацію, в основу якої поклав десятковий принцип, а для позначення розділів і підрозділів використав індекси, що були поєднанням букв російського алфавіту і римських цифр. Відомий історик української бібліографії Ігор Корнейчик дійшов висновку, що схема І. Срезневського «відрізнялася не лише самостійністю і новизною, але й простотою, зручністю користування в бібліотечній роботі» [42, с. 61]. Отже, і Павло Ярквський, і харківські бібліотекарі належали до того покоління вчених, які в Україні були першими у здобутті теоретичних знань про книгу, зокрема й бібліографознавчих.

Як стверджує професор Харківської державної академії культури Микола Низовий, «посилена диференціація наук у другій

половині XIX ст. спонукала відокремлення книгознавства від бібліографії» [65, с. 10]. Тому маємо всі підстави вести відлік наступного періоду саме з середини XIX ст. Це важливий етап у розвитку практичної бібліографічної діяльності в Україні, у надрах якої визрівала і набувала снаги бібліографознавча думка. Тодішнє покоління високоосвічених книжників зуміло підготувати низку ґрунтовних ретроспективних бібліографічних покажчиків, які заклали підвалини української національної бібліографії. Яків Головацький (1814–1888), Олександр Лазаревський (1834–1902), Петро Єфименко (1835–1908), Григорій Милорадович (1835–1905), Михайло Комаров (1844–1913), Іван Левицький (1850–1913) та ін. опанували методику бібліографування самотужки, орієнтуючись на кращі зразки бібліографічної продукції в Європі та Росії. Підготовка покажчиків вимагала від укладачів вироблення певних засад бібліографування, передовсім способу упорядкування матеріалу та правил бібліографічного опису. Таким чином вони долучились до розвитку вітчизняної методики бібліографії, хоч і не залишили спеціальних інструкцій або рекомендацій. Чималий інтерес викликають рецензії на їх бібліографічні покажчики, які мають виразний бібліографознавчий характер.

Важливо, що в цей період з'явилися напрацювання не тільки в методиці, а й у теорії та історії бібліографії. В 1865 р. у «Науковом сборнике», який видавала Галицько-Руська Матиця у Львові, Яків Головацький чи не вперше з-поміж українських учених сформулював визначення бібліографії: «наука которая занимается свіденієм литературных произведений всех времен и народов или же некоторых частных времен и народов и под различными частными обстоятельствами совокупаемых» [18, с. 54]. До основних «пород», тобто видів, учений зарахував загальну всесвітню, національну і наукову бібліографію. Дефініція Я. Головацького співзвучна з визначенням відомого німецького бібліотекознавця й бібліографа XIX ст. Фрідріха Адольфа Еберта, котрий потрактував бібліографію як науку, що займається пізнанням письменства всіх часів і народів як таких, а рівночасно пізнає їх відповідно до конкретних обставин [47, с. 307].

Виникає інтерес до історії бібліографії. Одним з перших її дослідників в Україні був Іван Франко (1856–1916). Заслуговують

на згадку передовсім два екскурси, подані в його статті «Теорія і розвій історії літератури», опублікованій 1909 р. в «Записках Наукового товариства ім. Шевченка» [94]. Перший екскурс автор присвятив бібліографічній пам'ятці Візантії IX ст., відомій під назвою «Бібліотека» Фотія або «Міріобіблон», в якій описано й зреферовано твори 168 античних і середньовічних авторів. У другому екскурсі І. Франко розглянув східнослов'янську бібліографічну пам'ятку «Оглавление книг, кто их сложил», підготовлену в Москві в 60-х рр. XVII ст., приділивши особливу увагу книжковій продукції українських друкарень і висловивши власну гіпотезу щодо авторства праці. Ще одну вагому заслугу І. Франка, котрий «значно розширив зміст і рамки історії української бібліографії», відзначив Володимир Дорошенко [25, с. 23]. Йдеться про достатньо обгрунтовану дату започаткування бібліографії в Україні — XI ст., коли з'явилися перші на українських землях «списки істинних і ложних книг» (індекси) в «Ізборнику Святослава» 1073 р. Про це І. Франко написав у передмові до першого тому своєї відомої праці «Апокрифи і легенди з українських рукописів» [93, с. XXV].

На початку XX ст. були здійснені спроби надати бібліографічній роботі в Україні організований характер. В 1909 р. при Науковому товаристві імені Шевченка у Львові засновано Бібліографічну комісію на чолі з І. О. Левицьким. Одним із ініціаторів її створення був Зенон Кузеля, котрий надіслав до Президії НТШ спеціального листа під назвою «В справі української бібліографії». В ньому автор не тільки змалював невтішний стан української бібліографії на тлі досягнень інших європейських народів, а й окреслив її нагальні завдання та основні напрями розвитку. Цей архівний документ, що є виявом української бібліографознавчої думки початку XX ст., став доступним широкому колу читачів завдяки публікації в науковому збірнику, виданому у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника [8, с. 409-415].

Майже одночасно з Бібліографічною комісією НТШ виникло Одеське бібліографічне товариство під керівництвом І. Линниченка при Новоросійському університеті. Ці осередки вперше провадили бібліографічну діяльність на колективних засадах за накресленим планом. Особливу роль відіграла Бібліографічна комісія НТШ, яка розробила і намагалась реалізувати широкомасштабну

програму, що передбачала створення повної бібліографії української книги [8; 95].

Таким чином, у період, що охопив другу половину XIX — початок XX ст., збагатились методика, історія, теорія бібліографії й набуто досвіду в організації бібліографічної діяльності. Але ці знання ще не усвідомлювались і не сприймались окремо від бібліографічної практики.

Справжній злет бібліографознавчої думки припадає на 20-ті рр. XX ст., коли на арену вийшло покоління ерудитів-бібліологів, налаштоване на масштабну розбудову книжкової справи в Україні на національній основі. Після проголошення власної держави — УНР — вперше постало питання про необхідність створення державної бібліографії, а також заснування національної бібліотеки української держави, провадження системних бібліографознавчих студій, підготовку фахових бібліографів-практиків і наукових кадрів. Ці проблеми були настільки актуальними, що навіть громадянська війна та зміна політичних режимів не усувала їх з порядку денного. Законодавчі ініціативи урядів УНР, гетьмана Павла Скоропадського, Директорії не змогли бути вповні реалізованими через їх короткотривале існування. І навіть Радянська влада, задекларувавши спочатку достатньо привабливі для народу лозунги, багато в чому підтримала започатковані раніше ініціативи в галузі книжкової справи, що свідчило про їх необхідність. Особливу атмосферу українського книжкового руху того часу відображено в монографії Т. Ківшар [37]. Були організовані Головна Книжна палата в Києві з філіями у Вінниці, Кам'янці-Подільському і Катеринославі, Всенародна бібліотека України з філією у Вінниці, Всеукраїнська академія наук. Утворено Український Науковий Інститут книгознавства, діяльність якого розвивалась на зразок аналогічних європейських установ. Згодом з'явилась ще одна поважна організація — Бібліографічна комісія при ВУАН, яка стала координаційним бібліографічним центром в УСРР [75]. Шляхом анкетування бібліографічних установ і окремих бібліографів Комісія здійснювала щорічний облік бібліографічної роботи.

Справжнім феноменом окресленого періоду була книгознавча преса («Книгарь» (1917–1920), «Книжний вістник» (1919), «Голос друку» (1921), «Бібліотечний журнал» (1925–1926), «Бібліологічні

вісті» (1923–1930), «Книга» (1923), «Нова книга» (1924–1925), «Журнал бібліотекознавства та бібліографії» (1927–1930) та ін.), на сторінках якої знайшлося місце і для бібліографознавчих публікацій.

Широка теоретична дискусія розгорнулася навколо питання про український бібліографічний репертуар (УБР). По суті йшлося про вироблення концепції національної бібліографії. Найгостріші суперечки точилися навколо складових частин УБР та шляхів його створення [70; 76].

Тож у 20-х рр. ХХ ст. склалися сприятливі умови для становлення книгознавства як національної науки та формування його окремих дисциплін. На цей період припала активна діяльність Юрія Меженка (1892–1969), Дмитра Балики (1894–1971), Михайла Ясинського (1889–1967), Ярослава Стешенка (1904–1939), Левка Биковського (1895–1992), Миколи Сагарди (1870–1943), Сергія Маслова (1880–1957), Степана Постернака (1885–1938), Федора Максименка (1896–1983), Варфоломія Ігнатієнка (1892–1937) та ін. На різних форумах і в пресі порушувалися питання про суть бібліографії, її види та основні завдання, наголошувалося на необхідності розмежування бібліографічної теорії і практики, обговорювались організаційні проблеми бібліографічної справи.

Ю. Меженко, зокрема, вважав, що «теоретичну бібліографію треба відрізнити від бібліографічних списків — практична бібліографія» [60, с. 48]. Всі бібліографічні дисципліни він поділяв на три галузі: 1) схедографія; 2) систематика; 3) організація бібліографічної праці. На його думку, особливої актуальності в тодішній УСРР набули саме організаційні проблеми бібліографічної справи, розв'язання яких мало бути націлене на перспективу [60, с. 52].

Велика роль у розвитку бібліографознавчої думки цього періоду належить Михайлу Ясинському, якого справедливо вважають фундатором історії української бібліографії. В праці «Головні моменти з історії української бібліографії» [103] він зробив екскурс у минуле, а згодом намагався систематично висвітлювати її розвиток, подаючи ґрунтовні річні огляди основних здобутків бібліографії впродовж 1926–1928 рр. Подібно до Ю. Меженка, він розрізняв теорію бібліографії та практичну бібліографічну роботу. Наприкінці 20-х рр. М. Ясинський викладав на курсах при Всенародній бібліотеці України теорію бібліографії, історію української

та російської бібліографії [43, с. 6]. Його заходами вийшла програма для аспірантів ВБУ з історії української бібліографії, де вперше здійснено її періодизацію [104]. Останній, п'ятий період, започаткований в 1917 р., автор деталізував, виокремивши такі види бібліографії: державна, національна, рекомендаційна, краєзнавча. Виділені також «Бібліографічна методика» й «Організація бібліографії на Радянській Україні». Важко не помітити аналогій з сучасною бібліографічною наукою.

У 20-ті рр. була здійснена перша в українському книгознавстві спроба наукового класифікування бібліологічних дисциплін, яка належить Левку Биковському. Зацікавившись наукою про книгу, він докладно вивчив напрацювання зарубіжних, а також російських вчених у цій галузі, зокрема праці Миколи Лісовського та Олександра Лов'ягіна. Використавши ідею хрестоматійної триєдиної схеми книгознавства М. Лісовського, що об'єднувала «книговиробництво — книгопоширення — книгоопис», Л. Биковський запропонував свій варіант систематизації книгознавчих дисциплін у роботах, які були опубліковані, щоправда, вже в еміграції в ЧССР: «Книгоживання» [5], «Замітки про книгознавство та книгоживання» [4]. Досліджуючи життя книги, Л. Биковський зберіг перші два етапи, які виокремив М. Лісовський, але детальніше їх структурував: «книготворення» у нього охоплювало дев'ять ділянок, пов'язаних із підготовкою та виданням книги, а «книгопоширення» налічувало шість розділів. Головна ж відмінність полягала в тому, що третій розділ отримав назву «Книгоживання» і теж був структурований: мнемотехніка, книгоописання (бібліографія), раціональне книгочитання. Отже, у схемі Л. Биковського, яка оснащена відповідною таблицею [7], бібліографія посіла своє місце серед інших дисциплін, отримавши таку дефініцію: «галузь книгоживання, що обіймає собою сукупність відомостей, потрібних і зв'язаних з книгоописанням» [4, с. 27]. Далі він уточнює, що це наукова галузь, і її головне завдання — допомагати читачам орієнтуватися серед паперового моря, яке їх оточувало й оточує. Проте Л. Биковський не сприймав бібліографію тільки як прикладну галузь діяльності. Про це свідчить спроба поділити її на окремі частини, серед них і так званий вступ до бібліографії, що «тракує про назву дисципліни, історію її, її предмет,

обсяг, завдання, межі, методи...» [4, с. 30], тобто за своїм характером є бібліографознавчим. Згодом, викладаючи у Варшаві на Вищих Курсах Бібліотекознавства, Л. Биковський склав програму «Вступу до бібліографії», доповнивши її списком літератури [6, с. 11-17].

Таким чином, Л. Биковський продемонстрував концептуальне бачення книгознавства як комплексної науки про книгу і книжкову справу, відвів окреме місце для бібліографії, виділив її теоретичну частину в так званому «Вступі до бібліографії», де подав визначення і сформулював основне завдання. Авторитетний український книгознавець Таїсія Ківшар слушно заявила, що він першим серед українських бібліологів застосував системний підхід, а його книгознавча концепція була самостійно розробленою, оригінальною за своєю структурою і мала суттєві відмінності від робіт попередників» [36, с. 156].

З-поміж західноукраїнських книжників заслуговує на згадку Іван Калинович, в рукописній спадщині якого теж є матеріали бібліографознавчого характеру. На жаль, передчасна смерть завадила їх доопрацюванню та публікації.

Таким чином, завдяки Ю. Меженку, Л. Биковському і М. Ясинському в бібліографії почали виокремлювати розділи, які були за своєю сутністю бібліографознавчими. Організація бібліографічної справи в УСРР реалізовувалася на державному рівні, запроваджувались загальнообов'язкові правила та рекомендації у бібліографічній роботі.

Внаслідок зміни політичної ситуації на початку 30-х рр. книгознавчі науки в УСРР потрапили до розряду репресованих, а бібліографія отримала статус допоміжної обслуговуючої дисципліни. Машина репресій знищила або ж усунула від активної роботи видатних українських бібліологів, тому вони не змогли повністю реалізувати свій науковий потенціал. Їх місце посіли особи, що зреклись ідей та напрацювань попередників, оголосили боротьбу на «книгознавчо-бібліографічному фронті», яка doprowadила до повного його занепаду. Отже, докорінні політичні зміни спричинили кадрові перестановки в межах одного покоління. Так закінчився найкоротший, але дуже яскравий період у розвитку української бібліографознавчої думки і розпочався наступний, під час

якого відбулась її трансформація у загальнодержавську. Централізована організація і професіоналізація бібліографічної справи, матеріально-технічне і фінансове забезпечення її потреб на державному рівні сприяли активному розвитку практичної бібліографічної діяльності. Крім традиційного процесу створення бібліографічної продукції, великого значення надавалось її поширенню, тобто бібліографічному обслуговуванню масового читача. Сформовано мережу навчальних закладів для підготовки фахівців вищої і середньої ланки. Таким чином, бібліографія перетворилась у державний інститут, який з огляду на свій ідеологічний характер був націлений на розбудову соціалістичного господарства і радянської культури та комуністичне виховання трудящих. Мабуть, єдиним масштабним науковим проектом цього періоду стала «Бібліографія української книги 1798–1914», над якою в 1945–1948 рр. працювали бібліографи Київської та Львівської академічних бібліотек під загальним керівництвом Юрія Меженка [73, с. 51-53]. У процесі роботи з'явилися цікаві теоретичні й методичні напрацювання, затверджені на спільній нараді в Києві [63]. Чимало організаційних деталей проекту відображає листування його керівників — Юрія Меженка та Ярослава Дашкевича [52]. На жаль, короткотривале післявоєнне потепління змінилось реакцією, і розпочатий проект довелося припинити.

Бібліографознавчі студії в УРСР у цей період практично не провадилися: теорію замінило марксистсько-ленінське вчення, а методологічний підхід втілювався у принципі партійності. Розроблялась хіба що методика бібліографії як найближча до бібліографічної практики, але здебільшого — на загальносоюзному рівні. Російські вчені досягли певних успіхів у дослідженні історії бібліографії. В УРСР подібні дослідження відчутно гальмував страх бути звинуваченим у буржуазному націоналізмі. Тут доречно згадати слова знамого українського історика й книгознавця Ярослава Ісаєвича: «Те, чим радянська гуманітарна наука стала в найгірші роки тоталітаризму, було зовсім протилежне, несумісне з доробком праць книгознавців 20-х рр., які не були «радянськими» (тобто вульгарно ідеологізованими) за своєю сутністю. Водночас нічого «контрреволюційного» і «буржуазного» в них не було. То був назагал позитивістський підхід...» [35, с. 13].

Традиції, започатковані у 20-х рр., намагались підтримувати західноукраїнські бібліографи та представники української еміграції, зокрема Володимир Дорошенко (1879–1963), Іван Кривецький (1883–1940), Степан Сірополько (1872–1959), Левко Биковський (1895–1992), Євген-Юлій Пеленський (1908–1956), Богдан Романенчук (1908–1989), а пізніше Максим Бойко (1912–1998), Едвард Касинець (*1945), Марта Гарнавська (*1930), Любомир Винар (*1932) та ін.

Позитивні зміни, що вивели бібліографознавчу думку в СРСР із застою, уможливила певна лібералізація в суспільно-політичній сфері, а покликали до життя потреби бібліотечно-бібліографічної освіти. Саме для студентів середніх та вищих навчальних бібліотечних закладів у 50-х рр. вийшли друком два підручники з загальної бібліографії [21; 66], які викликали незвичну для цього періоду теоретичну дискусію. Задля справедливості варто зауважити, що принципово нових формулювань, визначень, положень у згаданих підручниках не було, але їх поява спонукала фахівців уважно придивитись до змісту дисципліни. Внаслідок цього на сторінках загальносоюзного журналу «Советская библиография» розгорнулася полеміка щодо сутності бібліографії, її об'єкта і предмету, видової класифікації. Провідну роль у ній відіграли передовсім російські фахівці. Не залишились осторонь і викладачі Харківського державного бібліотечного інституту Віктор Витязков [12] та Дмитро Тараманов [82]. Їхні концептуальні підходи, на думку української дослідниці Валентини Лутовинової, ґрунтувалися на науковому доробку українських учених 20-х рр. ХХ ст. [56, с. 8].

Проведена дискусія переконала в необхідності уніфікування бібліографічної термінології, що з 1970 р. почала реалізовуватись шляхом державної стандартизації. Саме в першому радянському державному стандарті ГОСТ 16448-70 «Библиография. Термины и определения» термін «бібліографознавство» був ужитий для окреслення науки, яка вивчає історію, теорію, організацію і методику практичної бібліографічної діяльності. Таким чином бібліографознавство нарешті офіційно отримало в СРСР статус самостійної науки, й як окрема дисципліна починає вивчатися у спеціалізованих навчальних закладах.

Поступово активізувалися бібліографознавчі студії і в УРСР. З 1964 р. в Харкові почав виходити республіканський міжвідомчий

науково-методичний збірник «Бібліотекознавство і бібліографія». Книжкова палата УРСР в 1969 р. опублікувала «Довідник з бібліотекознавства і бібліографії» [49]. В 1972 р. ЛНБ ім. В. Стефаніка започаткувала тематичні наукові збірники, в яких публікувалися статті її співробітників. Щоправда, бібліотека не мала права видавати власний періодичний орган, внаслідок чого кожен збірник отримував іншу назву, зокрема в 1979 р. він називався «Бібліотекознавство і бібліографія на службі науки».

У 60–80-х рр. помітних успіхів досягнула історія бібліографії. На цей час припала діяльність двох істориків української бібліографії — Михайла Гуменюка (1918–1988), автора книги «Українські бібліографи XIX — початку XX століття» [19], та Ігоря Корнейчика (1924–1974), результатом наукових досліджень якого стала фундаментальна монографія з потужною джерельною базою «Історія української бібліографії» [42], що хронологічно охопила період від XI ст. до 1917 р. На фоні цих двох робіт слабше виглядає підручник «Українська радянська бібліографія» [91], який наочно демонструє досягнення, а ще більше — хиби науки цього періоду.

Але, попри ідеологічні утиски, в малосприятливих для дослідницької діяльності обставинах, а можливо, і всупереч їм, в СРСР визріли сили, що підготували ґрунт для перетворення бібліографознавства у справжню науку. Важливу роль у цьому відіграли бібліотечні інститути, в яких існували кафедри бібліографії, що виплекали наступне покоління бібліографознавців, майбутніх лідерів авторитетних наукових шкіл.

Передвісниками кардинальних змін у радянському бібліографознавстві стали праці російських дослідників Абрама Барсука та Олега Коршунова, в яких автори намагались перейти від принципу партійності до наукових об'єктивних законів та закономірностей розвитку бібліографії. Основна заслуга Абрама Барсука (1918–1984), співробітника тодішньої Державної бібліотеки ім. Леніна, полягає у своєрідній реабілітації книгознавчої концепції на основі системно-діяльнісного підходу, тому його концепцію часто називають неокнигознавчою. Сам А. Барсук, щоправда, вважав її книгознавчо-інформаційною. У монографії «Библиографоведение в системе книговедческих дисциплин» А. Барсук чітко розмежовує бібліографію як галузь науково-практичної діяльності, що

є ділянкою книжкової справи, і бібліографознавство як науку, що є частиною книгознавства. У дефініції бібліографознавства вчений окреслив його структуру і наголосив на інформаційній сутності бібліографії: «наукова книгознавча дисципліна, яка вивчає історію, теорію, методикку і проблеми організації бібліографічної справи, закономірності, структуру, властивості і якість бібліографічної інформації» [2, с. 14].

Ще більшим науковим потенціалом вирізнялась концепція викладача Московського державного бібліотечного інституту Олега Коршунова (*1926), яка отримала назву документографічної. Автор монографії «Проблемы общей теории библиографии» [48] в найширшому діапазоні використав інформаційний підхід як методологічний принцип дослідження бібліографічних явищ і процесів способом діалектичного сходження від абстрактного до конкретного. Як об'єкт бібліографії він розглядав не книгу, а документ, отже, вивів бібліографію за межі книжкової справи і поширив на музейні експонати, твори живопису і графіки, археологічні артефакти, марки тощо.

Основою запропонованої теоретичної конструкції була категорія бібліографічної інформації, яка стала вихідним пунктом для характеристики більш вагомій та складній категорії — бібліографічної діяльності. Властиво, О. Коршунов запропонував дефініцію бібліографії, яку використовують і досі. В ній поєднані обидві зазначені категорії: «бібліографія — це система різних видів діяльності (практичної, наукової, навчальної, управлінської), яка забезпечує функціонування бібліографічної інформації в суспільстві» [47, с. 127].

Документографічна концепція О. Коршунова мала важливе значення не тільки для бібліографічної науки, а й для освіти. В підготовці фахівців у галузі бібліографії велику популярність має підручник з бібліографознавства О. Коршунова (1990 р.) [46], і його перевидання (2009 р.) [47].

Інформаційний методологічний підхід швидко завоював довіру і визнання в російських теоретиків бібліографії, котрі вийшли на арену в 80–90-х рр. Вони вибудували на його основі свої оригінальні концепції, які разом із згаданою концепцією О. Коршунова репрезентують інформаційну парадигму. Це, зокрема, інформаційно-управлінська (кібернетична) концепція О. Гречихіна та інформографічна (ідеодокументографічна) концепція Н. Слядневої.

Зміни в суспільстві, пов'язані з його тотальною інформатизацією, викликали занепокоєння у вчених, котрі сприймають бібліографію передовсім як явище культури. В результаті з'явилися концепції, у яких сутність бібліографії визначається на основі культурологічного методологічного підходу, що поєднується переважно з когнітографічним. Культурологічна парадигма охоплює власне культурологічну концепцію (М. Вохришева), когнітографічну концепцію (В. Фокеев), наукознавчу концепцію (Л. Астахова), когнітивно-трансформаційну концепцію (В. Леонов). Заслуговує також на згадку когнітивно-комунікативна концепція А. Соколова, який наголошує на її узагальнюючій ролі. Таким чином, російські бібліографознавці не тільки вивели теорію бібліографії із застою, а й піднесли її на достатньо високий рівень, напрацювавши в досить стислий термін низку оригінальних концепцій з глибоким філософським підґрунтям.

Тим часом в Україні, яка в 1991 р. здобула незалежність, розпочався період формування і розбудови національного бібліографознавства. Характеризуючи цей період, київська дослідниця Тетяна Добко зробила наголос на таких кардинальних змінах у бібліографознавстві: «Були переглянуті напрями і проблематика наукових досліджень, переосмислені завдання бібліографічної науки і практики, методологічні основи бібліографознавства позбавлено ідеологічних догм, партійного диктату» [23, с. 41]. Занепад у бібліографічній практиці і в бібліографічній науці, що спостерігався на початку 90-х рр. внаслідок відриву від всесоюзної інфраструктури, до кінця століття вдалося подолати. Зворотний процес трансформації, що відбувався в умовах тривалої фінансової нестабільності, був доволі важким. Справжня криза охопила державну бібліографію, для якої довелося створювати нову модель оперативного поточного інформування. Але після повернення з Харкова до Києва Книжкова палата України, яку очолив Микола Сенченко, поступово відновила свої функції, налагодила випуск поточних державних бібліографічних покажчиків, реферативних журналів, заснувала в 1996 р. фаховий часопис «Вісник Книжкової палати».

Помітних успіхів досягнуто в галузі ретроспективної національної бібліографії. Вийшли друком багатотомні бібліографічні

покажчики україномовної книги у фондах тодішніх провідних українських бібліотек: Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка [40], Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [86], Одеської державної наукової бібліотеки імені О. М. Горького [88], Національної бібліотеки України для дітей [89], Національної парламентської бібліотеки України [90], яка також започаткувала і продовжує видавати «Друкований зведений каталог україномовної книги державних бібліотек та музеїв України» [26]. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника на базі архівної межениківської картотеки підготувала «Репертуар української книги, 1798–1916» [72], що на сьогодні є найповнішим реєстром української книги означеного періоду. Як найбільша книгозбірня регіону з унікальним фондом україніки бібліотека взяла на себе підготовку фундаментального бібліографічного покажчика західноукраїнської та української еміграційної книги 1914–1939 рр. [87]. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського видає за матеріалами С. Й. Петрова і С. С. Петрова репертуарний покажчик української книги 1861–1917 рр. [38], що став своєрідним продовженням праці С. Петрова «Книги громадянського друку, видані на Україні, XVIII — перша половина XIX століття» [39]. Такі вагомі й водночас нові для України проекти дали потужний поштовх для активізації бібліографознавчих студій, збагатили методичку бібліографування, сприяли вдосконаленню організаційних засад роботи в цій галузі. Теоретичні проблеми укладання національної бібліографії, що не раз були предметом дискусій у 90-х рр., висвітлені у публікаціях Я. Дашкевича [20], І. Вовченко [13], Р. Жданової [27], В. Бабича й В. Загуменної [1]. Різні аспекти діяльності, пов'язані з підготовкою національної бібліографії, обговорювались на міжвідомчій науковій конференції «Національна бібліографія України: стан і тенденції розвитку» в 1994 р. у Києві [64], а також на Міжнародній науковій конференції «Теоретичні та організаційні проблеми формування репертуару української книги та періодики», організованій та проведеної в 1995 р. Львівською науковою бібліотекою ім. В. Стефаника [83]. Тема національної бібліографії не втратила актуальності й у XXI ст., про що свідчать публікації Л. Ільницької [32; 33], дисертація І. Лиханової [53], стаття В. Омельчука й Д. Устиновського [67] та ін.

З року в рік зростає кількість публікацій в царині історії бібліографії, заповнюючи лакуни, спричинені заборонами радянської цензури. Дослідникам належало вивести із забуття сотні проскрибованих імен, висвітлити діяльність бібліографічних організацій і товариств, осмислити роль книгознавчої преси 20–30-х рр. у розвитку бібліографії та бібліографознавства, оцінити бібліографічний та бібліографознавчий доробок української еміграції тощо. В цих умовах достатньої популярності набув жанр історико-бібліографічного дослідження, в якому науково-дослідна складова вдало поєднується з бібліографічною. Позбувшись жорстких канонів, вийшов на новий якісний рівень жанр біобібліографії, в якому практикують залучення архівних документів, розлогих текстових та ілюстративних матеріалів. Історичний розділ бібліографознавства збагатився завдяки роботам Сергія Білоконя, Мирослава Бутрина, Ірини Вовченко, Марії Вальо, Михайла Геращенко, Лариси Головатаї, Ярослава Дашкевича, Тетяни Дубової, Віри Загуменної, Олени Загуменної, Луїзи Ільницької, Галини Ковальчук, Софії Когут, Нінель Королевич, Наталії Кошик, Любові Кужель, Тетяни Кульчицької, Ірини Лиханової, Вікторії Матусевич, Наталії Рибчинської, Наталії Солонської, Надії Стрішенець, Ольги Хміль, Ірини Цибенко, Наталії Черниш, Олександри Юркевич та багатьох інших. Перелічити всіх авторів та назвати їх публікації, на жаль, нереально. Виняток зробимо для книги Н. Королевич «Українські бібліографи ХХ століття» [44], а також для статті М. Геращенко «Проблеми періодизації історії української бібліографії» [14].

Із набуттям чинності нового стандарту з бібліографічного опису ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 пожвавилась методична бібліографічна робота. З'явилися публікації, а згодом і методичні посібники, покликані сприяти впровадженню основних правил нового міждержавного стандарту в практичну діяльність. Тут доречно згадати публікації М. Женченко [62], О. Рудич [34], О. Устиннікової та П. Сенько [61], С. Юлдашевої [101]. Щоправда, Україні слід розробити свій державний стандарт українською мовою з відповідними прикладами, що сприяло би не тільки піднесенню престижу національного бібліографознавства, а й вдосконаленню та збагаченню його терміносистеми.

Теорію бібліографії в Україні гідно репрезентує професор кафедри бібліотекознавства і бібліографії Рівненського державного

гуманітарного університету Галина Швецова-Водка. В її доробку чимало статей і рецензій [100], навчально-методичний посібник [98], словник [45], підручник «Бібліографічні ресурси України» [96], а також два навчальні посібники із загального бібліографознавства, в основу яких лягли головні положення документографічної концепції О. Коршунова [97; 99]. Аналогічний за своєю концептуальністю розділ «Основи теорії бібліографії» підручника Марини Женченко «Загальна і спеціальна бібліографія» [28]. Під такою ж назвою раніше вийшли посібники М. Романюка [74] та Н. Вернигори [11]. Заслугує також на згадку навчальний посібник з бібліографознавства для дистанційного навчання І. Ломачинської [54] та навчальний посібник «Зарубіжна бібліографія» В. Загуменної [29]. Але загалом теоретичний напрям в українському бібліографознавстві розвивається слабо. Принагідно згадаємо, що перший в УРСР загальний курс з бібліографії вийшов друком тільки в 1984 р. і призначався для учнів культурно-освітніх училищ [9].

Як зауважив авторитетний український дослідник Михайло Слободяник, в українській теорії бібліографії не знайшли розвитку новітні бібліографознавчі концепції, зокрема інформаційна та когнітивна [79, с. 12]. Зрештою, особливо засмучуватись із цього приводу не варто. В Росії бібліографознавці вже говорять про загрозу відриву теорії від практики і шукають виходу з «лабіринту концепцій», який ми обійшли стороною.

Нині українська бібліографічна наука здійснила перехід до наступного інформаційно-технологічного періоду. Важливо зберегти і консолідувати сили для нових завдань, які доведеться вирішувати найближчим часом. Основні з них — осмислення ролі бібліографії та місії бібліографа в епоху новітніх технологій, входження України у світову інформаційну інфраструктуру, використання електронних ресурсів та баз даних як провідних пошукових систем, бібліографічне обслуговування в Інтернеті, формування віртуальних довідково-інформаційних служб тощо. Для їх виконання українське бібліографознавство нині володіє достатнім науковим потенціалом. Сформувались осередки бібліографознавчих студій: Книжкова палата України, провідні бібліотеки та вищі навчальні заклади, які здійснюють підготовку фахівців. Відкрито аспірантури й докторанти, діють спеціалізовані вчені ради із

захисту докторських і кандидатських дисертацій у Харківській державній академії культури, Київському національному університеті культури і мистецтв, Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. З року в рік зростає кількість кандидатів та докторів наук, які плідно працюють у царині бібліографознавства, зокрема О. Загуменна [30], В. Матусевич [59], О. Промська [71], Л. Трачук [85], Д. Устиновський [92], У. Яворська [102] та ін.

Створено розгалужену систему фахових періодичних видань, які не залишають поза увагою і проблеми бібліографії («Вісник Книжкової палати», «Бібліотечний вісник», «Бібліотечна планета», «Бібліотечний форум України»). Так само обговорюються вони у наукових збірниках, що з'явилися у 90-х рр. і стали візитною карткою окремих вузів і бібліотек, зокрема «Вісник Харківської державної академії культури», «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» та ін. Інформаційне забезпечення фахівців здійснює поточний бібліографічний показник «Бібліотекознавство і бібліографія України» та науково-допоміжний ретроспективний показник «Бібліографознавство України».

Систематично проводяться наукові конференції, круглі столи та інші наукові форуми загальнодержавного та міжнародного значення. З'явилась низка публікацій, автори яких намагаються проаналізувати розвиток вітчизняного бібліографознавства, звертаючись до його історії, зокрема Т. Добко [24], В. Лутовинова [55; 56], М. Сенченко [77]. На здобутках і проблемах сучасної бібліографічної науки акцентують увагу Л. Глазунова [15-17], Т. Заморіна [31], Н. Кушнарєнко [50; 51], М. Слободяник [79], О. Онищенко [68], В. Патока [69] та ін. Про внесок у розвиток бібліографознавства наукових осередків у Львові та Харкові йдеться у статтях М. Вальо [10] та Є. Тодорової [84].

Отже, бібліографознавча думка в Україні пройшла складний і тривалий шлях від перших теоретичних уявлень до науки з розвинутою інфраструктурою, що має всі шанси для подальшого успішного розвитку. Будемо сподіватись: наступні покоління бібліографознавців скажуть своє вагоме слово у вітчизняній бібліографічній науці.

1. *Бабич В.* Національна бібліографія як основа національної системи інформаційно-бібліографічних ресурсів України / *В. Бабич, В. Загумена* // Літературознавство. Бібліографія. Інформатика : доп. та повідомл. III Міжнар. конгр. українців, 26-29 серп. 1996 р. — Харків : [Око], 1996. — С. 182-185.
2. *Барсук А. И.* Библиографоведение в системе книговедческих дисциплин : методологический очерк / *А. И. Барсук*. — Москва : Книга, 1975. — 204, [4] с.
3. *Березюк Н.* Василь Якович Джузьковський — перший каталогознавець в Україні / *Ніна Березюк, Віктор Сєдих* // Вісник Книжкової палати. — 2009. — № 3. — С. 49-51.
4. [*Биковський Л.*]. Замітки про книгознавство та книгоживання / зібрав та упоряд. *Л. Б.* — Подєбради : Укр. Книгознавство, 1923. — VI, 88 с.
5. *Биковський Л.* Книгоживання / *Л. Биковський* // Українське книгознавство. — Подєбради, 1922. — Зб. 2. — С. 4-32.
6. *Биковський Л.* Книгознавство, бібліографія та бібліотекознавство : програма / *Л. Биковський*. — Каліш, 1933. — 31 с.
7. *Биковський Л.* Спроба схематичної таблиці бібліології — науки про книгу / *Л. Биковський* // Українське книгознавство. — Подєбради, 1922. — Зб. 3. — С. 2.
8. Бібліографічна комісія Наукового товариства ім. Шевченка (1909–1939): напрями діяльності та постаті : зб. наук. праць / упорядкув. і заг. ред. текстів *Л. Глиницької*; ЛННБ України ім. В. Стефаника, Наук. т-во ім. Шевченка в Україні. — Львів, 2010. — 499 с.
9. *Буран В. Я.* Бібліографія. Загальний курс : навч. посібник для учнів культ.-осв. училищ / *В. Я. Буран, О. П. Довгопола, В. В. Пупченко*. — Київ : Вища школа, 1984. — 216 с.
10. *Вальо М. А.* Внесок ЛНБ ім. В. Стефаника АН УРСР у бібліографознавство і книгознавство в Українській РСР / *М. А. Вальо* // Бібліотека — скарбниця духовності. — Київ : Наук. думка, 1993. — С. 16-32.
11. *Вернигора Н. М.* Загальна і спеціальна бібліографія : навч. посібник / *Н. М. Вернигора*. — Київ : НВГ Ін-ту журналістики, 2007. — 128 с.
12. *Витяжков В.* О предмете библиографии / *В. Витяжков* // Советская библиография. — 1956. — Вып. 44. — С. 40-45.
13. *Вовченко І. О.* Створення бібліографічного репертуару книг України — важливе завдання української національної бібліографії / *І. О. Вовченко* // Бібліотекознавство і бібліографознавство. — Харків, 1992. — Вип. 31. — С. 94-101.
14. *Геращенко М.* Проблеми періодизації історії української бібліографії / *Михайло Геращенко* // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. — Київ, 2005. — Вип. 14. — С. 547-552.

15. *Глазунова Л. В.* Бібліографознавство в Україні: наукознавчий аспект / *Л. В. Глазунова* // Вісник Харківської державної академії культури. — 2000. — Вип. 2. — С. 54-61.
16. *Глазунова Л. В.* Вища школа в соціально-комунікаційній інфраструктурі сучасного бібліографознавства / *Л. В. Глазунова* // Вісник Харківської державної академії культури. — 2011. — Вип. 32. — С. 133-143.
17. *Глазунова Л. В.* Дисертаційні дослідження як індикатор розвитку бібліографічної науки в Україні на сучасному етапі / *Л. В. Глазунова* // Вісник Харківської державної академії культури. — 2009. — Вип. 28. — С. 86-99.
18. *Головацький Я. Ф.* Бібліографія / *Я. Ф. Головацький* // Науковий збірник, издаваний літературним обществом Галицко-Русской Матиці. — Львов, 1865. — Вип. I-IV. — С. 54-60.
19. *Гуменюк М. П.* Українські бібліографи XIX — початку XX століття : нариси про життя та діяльність / *М. П. Гуменюк*. — Харків : Ред.-вид. від. Кн. палати УРСР, 1969. — 182 с.
20. *Дашкевич Я.* Репертуар української книжки 1798–1916 років — коли він буде? / *Ярослав Дашкевич* // Україна : Наука і культура. — Київ, 1991. — Вип. 25. — С. 26-44.
21. *Денисьев В. Н.* Общая библиография : учеб. пособие для учащихся библиотечных техникумов / *В. Н. Денисьев* ; под ред. *Е. И. Шамурина*. — Москва : Гос. изд-во культ.-просвет. лит., 1954. — 224 с.
22. *Добко Т.* Бібліографознавство / *Т. Добко* // Енциклопедія Сучасної України. — Київ, 2003. — Т. 1. — С. 641-644.
23. *Добко Т.* Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної академії наук України: становлення та розвиток (XX ст. — перше десятиліття XXI ст.) / *Тетяна Добко* ; відп. ред. *О. С. Онищенко*. — Київ : НБУВ, 2013. — 374 с.
24. *Добко Т. В.* Развитие библиографоведения в Украине: этапы и тенденции / *Добко Т. В.* // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сборник. — Киев, 2006. — Вип. 4. — С. 295-308.
25. *Дорошенко В.* Франко як бібліограф: (сторінки з історії української бібліографії) / *В. Дорошенко* // Сучасність. — 1962. — № 6. — С. 21-24.
26. Друкований зведений каталог україномовної книги державних бібліотек та музеїв України, 1798–1923 / М-во культури і туризму України, Нац. парламент. б-ка України. — Харків : Фоліо, 1999–2008. — Вип. 1-4.
27. *Жданова Р. С.* Український бібліографічний репертуар: питання методики та організації / *Р. С. Жданова, А. О. Чекмарьов* // Бібліотечний вісник. — 1993. — № 1/2. — С. 21-23.
28. *Женченко М.* Загальна і спеціальна бібліографія : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / *Марина Женченко*. — Київ : Жнець, 2011. — 256 с.

29. *Загуменна В. В.* Зарубіжна бібліографія : навч. посібник / *В. В. Загуменна*. — Київ, 1997. — 101 с.
30. *Загуменна О. І.* Становлення та розвиток книготорговельної бібліографії в Україні (XVIII–XX ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографознавство» / *Загуменна Олена Ігорівна* ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. — Київ, 2002. — 20 с.
31. *Заморіна Т.* Висвітлення питань бібліографії та бібліографознавства на сторінках фахової бібліотечної періодики у 2005–2007 роках / *Т. Заморіна* // *Бібліотечна планета*. — 2009. — № 3. — С. 25-30.
32. *Льницька Л.* Бібліографія західноукраїнської та української еміграційної книги міжвоєнного періоду (1914–1939): засади створення / *Луїза Льницька* // *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника*. — Львів, 2005. — Вип. 13. — С. 39-51.
33. *Льницька Л.* Національна бібліографія в Україні: теоретичні і практичні аспекти / *Луїза Льницька* // 125 років Наукового товариства імені Шевченка : зб. наук. праць і матеріалів, присвяч. ювілею Т-ва. — Львів, 2001. — С. 210-215.
34. Інструкція щодо складання бібліографічного запису на автореферати дисертацій / [уклад. *Рудич О. Б.*] ; Держ. наук. установа «Кн. Палата України ім. Івана Федорова». — Київ : Кн. палата України, 2008. — 19 с.
35. *Ісаєвич Я.* Українське книгознавство: етапи розвитку / *Ярослав Ісаєвич* // Вісник Львівського університету. Сер.: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. — Львів, 2006. — Вип. 1. — С. 7-19.
36. *Ківшар Т.* Книгознавча концепція Левка Биковського подебрадського періоду (1922–1923) / *Таїсія Ківшар* // Вісник Львівського університету. Сер.: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. — Львів, 2008. — Вип. 3. — С. 145-156.
37. *Ківшар Т.* Український книжковий рух як історичне явище (1917–1926) / *Таїсія Ківшар*. — Київ : Логос, 1996. — 344 с.
38. Книга в Україні, 1861–1917 : матеріали до репертуару української книги / [зібрані: *С. Й. Петров, С. С. Петров*]. — Київ, 1996–2012. — Вип. 1-15.
39. Книги громадянського друку, видані на Україні, XVIII — перша половина XIX століття : каталог / склав *С. О. Петров*. — Харків : Ред.-вид. від. Кн. палати УРСР, 1971. — 294, [6] с.
40. Книги українською мовою у фондах ХДНБ ім. В. Г. Короленка (1798–1928). — Харків, 1995–1997. — Вип. 1-5.
41. *Ковальчук Г.* Книгознавча концепція П. Я. Яковського (до джерел історії вітчизняної бібліологічної науки) / *Галина Ковальчук* // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. — Київ, 2000. — Вип. 3. — С. 167-175.

42. *Корнейчик І. І.* Історія української бібліографії. Дожовтневий період : (нарис) / *І. І. Корнейчик*. — [Харків] : Ред.-вид. від. Кн. палати УРСР, 1971. — 374 с.
43. *Королевич Н. Ф.* Бібліограф М. І. Ясинський (1889–1967) : біобібліогр. нарис / *Н. Ф. Королевич, М. В. Геращенко*. — Київ : Нац. парлам. б-ка України, 1995. — 32 с. — (Видатні діячі української книги ; вип. 2).
44. *Королевич Н. Ф.* Українські бібліографи ХХ століття : навч. посібник для ін-тів культури України / *Н. Ф. Королевич*. — Київ : Кн. палата України, 1998. — 328 с.
45. *Короткий термінологічний словник із бібліографознавства та соціальної інформатики* / наук. ред. *Г. М. Швецова-Водка*. — Київ : Кн. палата України, 1999. — 116 с.
46. *Кориунов О. П.* Библиографоведение. Общий курс : учебник для библиотеч. факультетов культуры, университетов и педагогических вузов / *О. П. Кориунов*. — Москва : Кн. палата, 1990. — 232 с.
47. *Кориунов О. П.* Библиографоведение : основы теории и методологии : учебник для библиотеч.-информ. факультетов вузов / *О. П. Кориунов, Т. Ф. Лиховид, Т. А. Новоженова*. — Москва : ФАИР, 2009. — 336 с.
48. *Кориунов О. П.* Проблемы общей теории библиографии / *О. П. Кориунов*. — Москва : Книга, 1975. — 191 с.
49. *Куделько Е. В.* Довідник з бібліотекознавства і бібліографії / *Е. В. Куделько, С. Й. Міц*. — Харків : Ред.-вид. від. Кн. палати УРСР, 1969. — 245, [4] с.
50. *Кушнарєнко Н. М.* Концептуальні засади підготовки наукових кадрів у галузі книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства в Україні / *Н. М. Кушнарєнко* // Вісник Харківської державної академії культури. — 2002. — Вип. 9. — С. 85-90.
51. *Кушнарєнко Н. М.* Методологічні засади книгознавчих, бібліотекознавчих і бібліографознавчих досліджень / *Н. М. Кушнарєнко* // Вісник Харківської державної академії культури. — 2004. — Вип. 15. — С. 84-94.
52. Листування Юра Меженка з Ярославом Дашкевичем (1945–1969) / упоряд.: *Р. Дзюбан, Г. Сварник*; ЛННБ України ім. В. Стефаника, Відділ іст. колекцій. — Львів, 2009. — XXXVIII, 374 с. : іл.
53. *Лиханова І. Г.* Розвиток концепції національної бібліографії України у ХХ столітті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / *Лиханова Ірина Геннадіївна*; НАН України, НБУ ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2005. — 20 с.
54. *Ломачинська І. М.* Бібліографознавство : навч. посібник для дистанц. навчання / *І. М. Ломачинська*; Відкритий міжнарод. ун-т розвитку людини «Україна». — Київ : Ун-т «Україна», 2004. — 300 с.

55. *Лутовинова В.* Дослідження бібліографії як суспільного явища в Україні у 20-х роках ХХ ст. / *Валентина Лутовинова, Віра Загуменна* // Вісник Книжкової палати. — 1996. — № 4. — С. 12-14.
56. *Лутовинова В.* Позиція українських учених у дискусії з питань теорії бібліографії 50–60-х років ХХ ст. / *Валентина Лутовинова* // Вісник Книжкової палати. — 2001. — № 4. — С. 5-8.
57. *Лутовинова В. І.* Теоретико-методичні засади та історія розвитку української рекомендаційної бібліографії (ХІ–ХХ ст.) / *В. І. Лутовинова.* — Київ : Кн. палата України, 2002. — 148 с.
58. *Марков І.* Предмет и метод библиографии / *И. Марков* // Труды Московского государственного библиотечного института. — Москва, 1948. — Вып. 4. — С. 101-134.
59. *Матусевич В. В.* Науково-дослідна комісія бібліотекознавства та бібліографії Всенародної бібліотеки України (1925–1933): основні напрями діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / *Матусевич Вікторія Володимирівна* ; НАН України, НБУ ім. В. І. Вернадського. — Київ, 1998. — 16 с.
60. *Меженко Ю.* Теоретичні передумови організації української бібліографічної роботи / *Юр Меженко* // Бібліологічні вісті. — 1926. — № 3-4. — С. 48-61.
61. Методичні рекомендації щодо підготовки та редагування бібліографічних посібників у виданнях / уклад.: *П. М. Сенько, О. М. Устіннікова* ; Державна наукова установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова». — Київ : Кн. палата України, 2008. — 70 с.
62. Методичні рекомендації щодо складання бібліографічних записів у списках літератури до наукових робіт: у зв'язку із набуттям чинності ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 / авт.-уклад. *Марина Женченко* ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. — Вид. 2-ге, допов. — Київ : Жнець, 2010. — 63 с.
63. На шляху до створення репертуару української книжки : протокол наради, присвяченої укладанню «Бібліографії української книги 1798–1914 рр.», яка відбулася в Бібліотеці АН УРСР 21-22 грудня 1945 р. / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. — Львів, 1991. — 60 с.
64. Національна бібліографія України: стан і тенденції розвитку : матеріали міжвід. наук. конф., 12-14 квіт. 1994 р., Київ / Нац. парлам. б-ка України. — Київ, 1995. — 150 с.
65. *Низовий М. А.* Вступ до книгознавства : навч. посібник / *М. А. Низовий.* — Київ : Кодор, 2009. — 144 с.
66. Общая библиография : учебник для библиотечных работников / под ред. *А. Д. Эйхенгольца.* — Москва : Сов. Россия, 1957. — 464 с.

67. *Омельчук В.* Національна бібліографія України — пріоритетний напрям наукової діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / *В. Омельчук, Д. Устиновський* // *Бібліотечний вісник*. — 2011. — № 2. — С. 3-10.
68. *Онищенко О. С.* Українські бібліотеки у 90-х роках ХХ ст.: основні тенденції розвитку та напрями діяльності / *О. С. Онищенко* // *Бібліотечний вісник*. — 2009. — № 3. — С. 12–23.
69. *Патока В.* Дослідження спадщини українських бібліографів: історія та сучасність / *Валентина Патока* // *Вісник Книжкової палати*. — 2003. — № 1. — С. 21-23.
70. *Постернак С.* До дискусії про УБР / *С. Постернак* // *Журнал бібліотекознавства та бібліографії*. — 1928. — № 2. — С. 87-95.
71. *Промська О. Л.* Розвиток метабібліографії в Україні (кінець ХІХ — початок ХХ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / *Промська Олександра Леонідівна* ; НАН України, НБУ ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2011. — 18 с.
72. Репертуар української книги, 1798–1916 : матеріали до бібліографії / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника ; упорядкув, підгот. до друку та прим. *Л. І. Ільницької, О. І. Хміль*. — Львів, 1995–2005. — Т. 1-9.
73. *Рибчинська Н.* Бібліографія і бібліографи в академічній бібліотеці Львова у перші повоєнні роки / *Рибчинська Наталія* // *Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника*. — Львів, 2002. — Вип. 9/10. — С. 50-57.
74. *Романюк М. М.* Загальна і спеціальна бібліографія : навч. посібник для студентів спеціальності «Видавнича справа та редагування» / *М. М. Романюк*. — Вид. 2-ге, випр. — Львів : Світ, 2003. — 96 с.
75. *Сагарда М. І.* Організація бібліографії на Україні. Заснування Бібліографічної Комісії Української Академії Наук / *М. І. Сагарда* // *Журнал бібліотекознавства та бібліографії*. — 1927. — № 1. — С. 1-13.
76. *Сагарда М. І.* Основні проблеми українського бібліографічного репертуара / *М. І. Сагарда* // *Бібліотечний збірник*. Ч. 3. Бібліографія на Україні. — Київ, 1927. — С. 43-59.
77. *Сенченко М.* Книжкова палата України: історія і сьогодення (1919–1999) / *М. Сенченко*. — Київ, 1999. — 159 с.
78. Систематический указатель книг и рукописей, находящихся в Харьковской публичной библиотеке / склав [*Ізмаїл Срезневський*]. — Харьков, 1834. — 30 с.
79. *Слободяник М.* Бібліотечна наука в Україні: до підсумків десятирічного розвитку / *М. Слободяник* // *Бібліотечна планета*. — 2002. — № 1. — С. 6-13.

80. *Соколов А. В.* Периодизация истории библиографоведения и шестидесятник О. П. Коршунов / *А. В. Соколов* // Библиография. — 2006. — № 1. — С. 86-98.
81. Справочник библиографа. — Изд. 3-е, перераб. и доп. — Санкт-Петербург : Профессия, 2005. — 592 с. — (Серия «Библиотека»).
82. *Тараманов Д. Д.* Об основных видах библиографии / *Д. Д. Тараманов* // Советская библиография. — 1960. — № 5. — С. 30-35.
83. Теоретичні та організаційні проблеми формування репертуару української книги та періодики : доп. та повідомл. наук. конф., Львів, 25-26 серп. 1995 р. / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. — Львів, 1996. — 468 с.
84. *Тодорова Є. М.* Харківська бібліографознавча школа: внесок у розвиток українського бібліографознавства / *Є. М. Тодорова* // Вісник Харківської державної академії культури. — 2011. — Вип. 34. — С. 120-128.
85. *Трачук Л. Ф.* Комп'ютеризація бібліографічної діяльності бібліотек в Україні (1991–2009 рр.): основні напрями розвитку бібліографування та бібліографічного обслуговування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / *Трачук Людмила Федорівна* ; НАН України, НБУ ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2010. — 20 с.
86. Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1798–1923 : бібліогр. покажч. — Київ, 1996–2002. — Вип. 1-5.
87. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939 : бібліогр. покажч. / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника ; уклад.: *Л. І. Льницька* (кер. проекту) [та ін.] ; відп. ред. *М. М. Романюк*. — Львів, 2010–2012. — Т. 1-2.
88. Українська книга в фондах Одеської державної наукової бібліотеки імені О. М. Горького: 1574–1923 роки : каталог. — Одеса, 1991–1995. — Вип. 1-5.
89. Українська книга у фондах Державного закладу «Національна бібліотека України для дітей», 1819–1923 рр. — Київ, 2008. — 68 с.
90. Українська книга у фондах Національної парламентської бібліотеки України. Україномовна книга, 1808–1923 / уклад.: *Р. С. Жданова, В. М. Лой*. — Київ : Абрис, 1996. — 176 с.
91. Українська радянська бібліографія : навч. посібник для студ. бібл. ф-т вузів культури / за ред.: *Ф. К. Сарани, Д. Д. Тараманова*. — Київ : Вища школа, 1980. — 264 с.
92. *Устиновський Д. В.* Науково-бібліографічна діяльність Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (1918–2010): етапи, напрями, зміст : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук :

- спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / *Устиновський Дмитро Володимирович* ; НАН України, НБУ ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2011. — 20 с.
93. *Франко І.* Апокріфи і легенди з українських рукописів / зібрав, упорядкув. та пояснив *Ів. Франко*. — Львів, 1896. — Т. 1 : Апокріфи старозавітні. — LXVI, 394 с.
94. *Франко І.* Теорія і розвій історії літератури / написав *Іван Франко* // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. — Львів, 1909. — Т. 89, кн. III. — С. 5-45.
95. *Черниш Н.* Бібліографічна комісія НТШ як центр дослідження української книги (1909–1939) : [навч. посібник] / *Наталія Черниш*. — Київ : Наша культура і наука, 2006. — 216 с.
96. *Швецова-Водка Г. М.* Бібліографічні ресурси України: загальна характеристика : навч. посібник / *Г. М. Швецова-Водка*. — Рівне : РДГУ, 2000. — 205 с.
97. *Швецова-Водка Г. М.* Вступ до бібліографознавства : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / *Г. М. Швецова-Водка*. — Київ : Кондор, 2004. — 222 с.
98. *Швецова-Водка Г. М.* Загальне бібліографознавство : навч.-метод. посібник для студ. вищ. навч. закл. / *Г. М. Швецова-Водка* ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, Каф. бібліотекознавства і бібліографії. — Рівне : РДГУ, 2003. — 168 с.
99. *Швецова-Водка Г. М.* Загальне бібліографознавство: (основи теорії бібліографії) : навч. посібник / *Г. М. Швецова-Водка*. — Рівне, 1995. — 183 с.
100. *Швецова-Водка Г. М.* Теорія, історія, організація та методика бібліографії : вибрані праці / *Г. М. Швецова-Водка*. — Рівне : РДГУ, 2011. — 495 с.
101. *Юлдашева С.* Введення в дію нового стандарту з бібліографічного опису ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Основні відмінності від ГОСТ 7.1-84 / *Світлана Юлдашева* // Вісник Книжкової палати. — 2007. — № 6. — С. 12-13.
102. *Яворська У. П.* Бібліотечно-бібліографічна діяльність Івана Кревецького : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / *Яворська Уляна Петрівна* ; НАН України, НБУ ім. В. І. Вернадського. — Київ, 2008. — 21 с.
103. *Ясинський М.* Головні моменти з історії української бібліографії / *Михайло Ясинський* // Бібліотечний збірник. Ч. 3. Бібліографія на Україні. — Київ, 1927. — С. 8-34.
104. *Ясинський М.* Історія української бібліографії : програма для аспірантів ВБУ. І-й рік [Машинопис] / *М. Ясинський*. — Київ, 1929. — 17 л.
105. *Catalogus librorum Bibliothekae Caesariae universitatis literarum Charcoviensis* / *Cura Basilii, Dzunkowsky Professoris P. O. Charkoviae*: Typis academicis. — [Харків], 1824. — 511 р.